ISSN: 0169-5819

ONS MARKENBOEK

Gorssel, oktober 1987
5de jaargang, no. 4

ONS MARKENBOEK
is een uitgave van de Oudheidkundige Vereniging
De Elf Marken in de gemeente Gorssel.

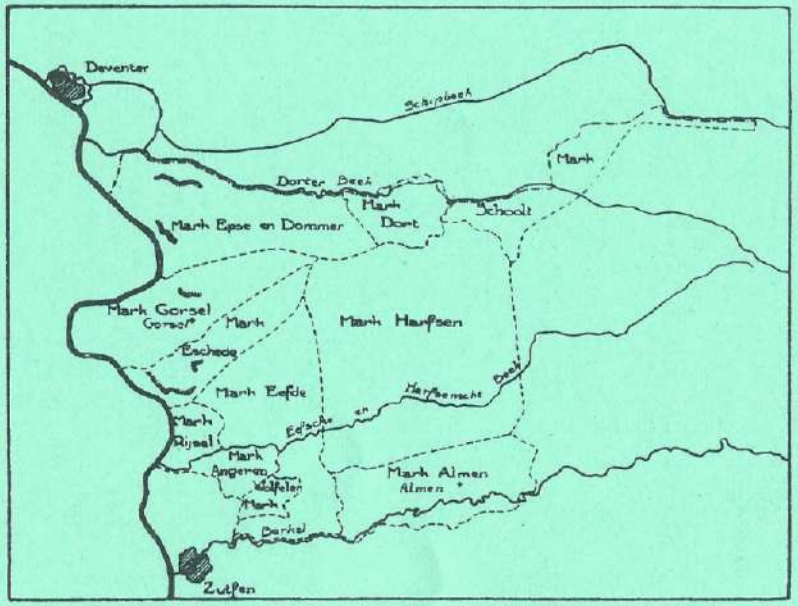

Kaartje van de vroegere marken in de gemeente Gorssel.

Deze vereniging werd opgericht op 27 september 1983, en heeft ten doel "de beoefening van de geschiedenis in het algemeen en in het bijzonder die van de gemeente Gorssel, waaronder mede wordt begrepen het grondgebied van de gehele, huidige en vroegere, burgerlijke gemeente Gorssel".

Het bestuur wordt gevormd door de leden:
Voorzitter : H.J. Jansen, Bargeweg 16, Eefde (tel. 05750-40785)
Secretaris : N. van Wijk, Hassinklaan 29, Epse (tel. 05759-1394)
Penningmeester: J. Bakker, Laakweg 6, Almen (tel. 05750-620)

ONS MARKENBOEK

5e jaargang, no. 4, oktober 1987

INHOUD

	blz.
Mededelingen van het bestuur	2/3
Advertentie in de Zutphense Courant	3
Onderwijs in Almen door H.J. Jansen	4/13
Over "De Joden van de Kleine Haar" door A. Hoekstra	14/16
Grepen uit de historie van de Ehze te Almen door J. Harenberg	17/27
U vraagt ..... door W. v.d. Kamp	28

MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR

Tot onze teleurstelling kon de geplande tentoonstelling in "Ons Huis" te Almen niet doorgaan. Het bestuur vond het niet verantwoord kostbare en vaak geleende voorwerpen, kaarten en foto's onbewaakt achter te laten in een onbewoond pand. Jammer voor de voorbereidingscommissie, die een periode van intensief werken achter de rug had. Vanaf deze plaats een woord van hartelijke dank aan deze groep van leden/medewerkers. Overwogen wordt of de tentoonstelling kan worden gehouden in de periode, waarin de opening van het vernieuwde gemeentehuis valt.

Ook de vastgestelde wandeling door Zutphen ging wegens minimale belangstelling niet door. Mevrouw Vredenberg adviseert ons deze wandeling in het voorjaar '88 nogmaals op het programma te plaatsen.

Het bestuur is er in geslaagd een viertal korte filmpjes, betrekking hebbende op de bevrijding van onze gemeente in 1945, op videoband te laten vastleggen. Op een nader te bepalen datum zal deze band voor de leden worden geprojecteerd.

Verder kondigen we u voor het seizoen '87-'88 de volgende lezingen aan:
donderdag 29 oktober '87 in "Ons Huis" te Almen de heer Drs. M. Hietbrink uit Lochem met een inleiding over "De Berkelschippers".
dinsdag 24 november '87 in "De Pessink" te Epse de heer J. Gal uit Silvolde, een lezing verlucht met prachtige dia's over "Oude Boerderijen". Op deze avonden zijn ook niet-leden, tegen betaling van f. 2,50, welkom.

Voor 1988 staan de volgende lezingen geprojecteerd: 26 januari in "'t Jolink" te Eefde;
16 februari in Harfsen;
maart/april in Gorssel "Onze gemeentehuizen";
april/mei wandeling door Zutphen;
juni fietstocht langs historische plekjes (van Gorssel naar Eefde).

Nadere gegevens hierover hopen we u in ons volgende nummer te kunnen geven.

UIT DE ZUTPHENSE COURANT
9 mei 1868

VERKOOPING
VAN
ONROERENDE GOEDEREN.

Ten overstaan van den Notaris W. A. F. H. DE BAS te Zutphen, zullen op Vrijdag 5 Junij 1868, des voormiddags te 9 ure, in het benedenlocaal der Nieuwe Societeit aan de IJsselkade te Zutphen, bij inzetting en op 19 Junij volgende, terzelfder uur en plaats bij finalen toeslag, in het openbaar worden verkocht:

1. De Boerenerven EBBINK en WUNDERINK, bij en aan elkander gelegen in Harfsen onder Gorssel, kadastraal gemeente Almen, bestaande in 2 kapitale Bouwmanswoningen met Landheerskamers, Schuren, Zaadbergen, Bakovens, Hof-, Bouw-, Weideland, Bosch- en Veldgronden, te zamen groot 84 bunder 69 roeden, te veilen in perceelen ondermassa's en massa's.
2. Een Uiterwaardsweide het Karpengat of Gallerij genaamd, gelegen aan den IJssel te Bronkhorst onder Steenderen, groot 1 bunder 21 roeden.
3. Een Huis en Erf in de Bakkerstraat te Zutphen, Wijk C. N°. 133, bewoond door H. SMITS.

Alles breeder omschreven bij gedrukte billetten die met nadere informatien zijn te bekomen ten kantore van voornoemden Notaris DE BAS en van Mr. D. NIJMAN mede Notaris te Zutphen.
Brieven franco.

ONDERWIJS IN ALMEN

H.J. Jansen

a. de Julianaschool van 1912 tot nu

De oude school van vóór 1912 stond ongeveer op de plek waar nu Ons Huis staat en vermoedelijk zal dit wel de plek zijn waar ook de eerste school gestaan zal hebben. Meestal was dit in het verleden ook het huis van de koster, want de functies van schoolmeester en koster waren veelal gecombineerd.

Op 17 november 1910 is er een klacht bij de gemeenteraad ingekomen, waarbij werd gesteld dat de "privaten" nodig moesten worden vernieuwd. De Raad besluit B en W op te dragen de klacht te onderzoeken en te doen nagaan of een en ander hersteld kan worden. Op 20 april 1911 komt dit onderwerp opnieuw in de Raad. Het College van Burgemeester en Wethouders stelt dan voor een nieuwe school te bouwen. Het herstel van de oude school zal zoveel kosten met zich meebrengen, dat de Raad het voorstel van B en W overneemt en besluit een nieuwe school te bouwen. Maar.....nu blijkt dat er verschil van mening ontstaat over de plaats waar de nieuwe school zal verrijzen en over dit punt wil de Raad opnieuw geinformeerd worden.

Op 11 mei 1911 komt de Raad weer bijeen en het college van B en W heeft dan een onderzoek ingesteld naar de plek waar de school zou moeten worden gebouwd. Het college wil het terrein ten zuiden van de kerk beschikbaar stellen, want deze grond is eigendom van de gemeente. Bovendien ligt dit terrein vlak bij de in 1885 gebouwde meesterswoning. De oude schoolmeesterswoning was nabij de oude school gelegen en toen in 1885 de meester naar zijn nieuwe woning ging, is de oude woning betrokken door J.W. Nijendijk en zijn zus H.A. Nijendijk.

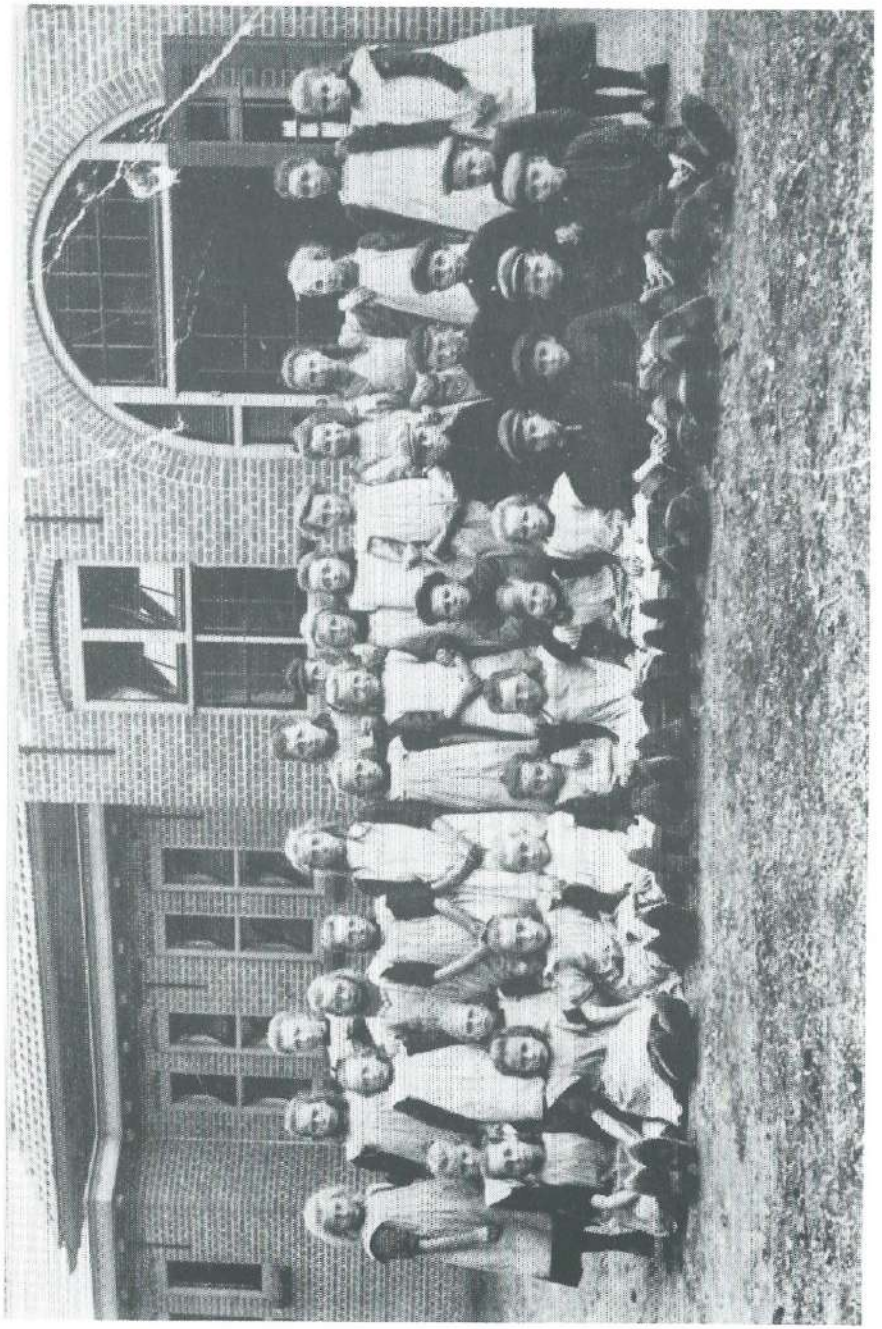

Een eerste schooljaar 1912

komende van Zutphen op 6 mei 1885. Op 1 april 1887 gaat Roelof Lubberding, kleermaker, er bij in wonen. Deze Lubberding komt dan van Vorden. Maar dit terzijde.

Nu moeten we de draad weer oppakken voor de bouw van de nieuwe school. Twee raadsleden, n.l. de heren van der Meulen en Plekkenpol, zijn het niet eens met het voorstel. Zij noemen een stukje grond nabij het kruispunt van de Almenseweg en Scheggertdijk met de weg van Almen naar Harfsen, ongeveer dus waar nu de brug over het Twentekanaal ligt. Volgens deze raadsleden wordt de school dan beter bereikbaar voor de kinderen uit Harfsen. Het college echter had al een onderzoek doen instellen en berekend dat de gemiddelde afstand in het dorp 24.8 minuten bedraagt en bij het bedoelde kruispunt is dat 25.4 minuten. Bovendien moet de grond bij bedoeld kruispunt nog worden aangekocht en de grond in het dorp is van de gemeente. Dit mag gesteld worden op f. 4.000,-.

Uit de discussie blijkt verder dat voor 58 leerlingen de afstand naar het dorp korter is en voor 61 leerlingen verderaf, inclusief de leerlingen uit Laren en Warnsveld. Met uitsluitend kinderen uit de gemeente worden deze aantallen 50 en 49.

Op grond van het vorenstaande wordt het voorstel van het college in stemming gebracht en wordt aangenomen met 8 stemmen voor en 3 tegen (n.l. de heren Plekkenpol, v.d. Meulen en Reilink).

In de vergadering van de Raad van 13 juli 1911 nr. 39 worden vragen gesteld over het aantrekken van de architect M.A. van Nieukerken te Gorssel, in plaats van de architect A.J. Jansen te Eefde, die het werk zou worden opgedragen. Dit wordt besproken in een besloten vergadering en het college deelt dan mede dat de architect Jansen wel de opdracht heeft gehad, doch wegens ernstige ziekte niet in staat was het werk op zich te nemen. In overleg met

hem is de architect van Nieukerken aangezocht, die bereid was het werk uit te voeren. De Raad gaat hiermede akkoord. Alle hindernissen waren toen waarschijnlijk genomen, want er is in de notulen van de Raad of B en W niet meer over gerept. Alles schijnt dus vlot te zijn verlopen, want in 1912 is de school gereed en op 20 augustus 1912 kon de officiele opening plaats vinden.

In de Raadsvergadering van 16 januari 1913 wordt de oude school onttrokken aan de publieke dienst en zal men tot openbare verkoop overgaan.

Op 3 mei 1913 wordt in de raadsvergadering meegedeeld dat de zuivere opbrengst, na aftrek van kosten, f. 2.710,- heeft bedragen.

Een bedrag van f. 1.900,- wordt van deze opbrengst gereserveerd voor de verharding van het eerste gedeelte van de Dortherdijk, vanaf de Zuivelfabriek te Eefde tot aan de Flierderweg. Verder blijft de Dortherdijk dus zandweg. Over de schoolbanken vonden we nog een bestek en tekening gedateerd 2 april 1912. Er werden 5 bestekken verkocht à f. 250,- per stuk en dat bracht nog f. 1.250,- in het laatje. De oude school van vóór 1912 was dus reeds bezit van de gemeente, maar de oude meesterswoning was in 1880 nog van de Nederlands Hervormde Gemeente. Voor het gebruik werd toen een kleine huur gevraagd. Deze was voorheen ook kosterswoning geweest. Bij het overlijden van meester Aaldert Willems op 9 februari 1847 staat in de overlijdensakte vermeld dat hij is overleden in het kostershuis. Hij was 53 jaar oud en was 30 jaar onderwijzer en koster geweest in Almen. In zijn plaats werd benoemd op 29 maart 1848 Teunis van Lohuizen Hzn uit Doornspijk, die op 1 mei 1848 in functie trad. Hij blijft hoofdonderwijzer tot aan zijn dood op 14 september 1881. Hij was gehuwd en had 5 kinderen, waarvan drie zonen onderwijzer werden, t.w.:

1. Hendrik van Lohuizen, geboren 10 november 1853 en in 1879 Hoofd van de school in Soesterberg.
2. Johannes van Lohuizen, geboren 9 februari 1856, wordt in Almen benoemd als hulp-onderwijzer op 8 juli 1879 en deze is het die op 29 november 1881 wordt benoemd met algemene stemmen en zijn vader opvolgt. Hij stond als nummer 3 op de voordracht. Zijn tractement bedroeg toen f. 800,- per jaar.
3. Hendrikus Jan van Lohuizen, geboren 15 januari 1858, werd in 1878 benoemd als hulponderwijzer en is dit gebleven tot 1 september 1891.

Tijdens de nieuwbouw van de Julianaschool is genoemde Johannes van Lohuizen nog hoofd van de school. Hij bewoonde sedert de bouw in 1885 de meesterswoning met zijn moeder Derkje van Lohuizen-van de Vegte. Ook zijn broer Hendrik Jan en zijn zus Riemke wonen bij hen in. Laatstgenoemde vertrekt in 1886 naar de gemeente Brummen.

Johannes trouwt in 1885 met G.R. Wassink uit Vorden. Zij hebben twee kinderen, n.l. Catharine van Lohuizen, geboren 7 juni 1886 en Teunis, geboren 7 oktober 1890. Op 25 september 1909 vertrekt Teunis als onderwijzer naar Herwen en Aerdt. Moeder Derkje van Lohuizen-van de Vegte overlijdt op 26 oktober 1890 en Hendrikus Jan (broer van Johannes) vertrekt als onderwijzer op 1 september 1891 naar Lochem. In 1914 neemt Johannes ontslag en vertrekt de familie van Lohuizen op 3 juni 1914 naar Lochem. Op 28 juli 1914 wordt de heer L. Oosterkamp uit Borculo benoemd als hoofd der school. De heer Oosterkamp was al eerder in Almen als onderwijzer werkzaam geweest van 1 maart 1904 tot 1905. Tot aan zijn pensionering blijft hij hoofd van de Julianaschool en wordt opgevolgd door de heer

H. van 't Sant en deze gaf zijn staf over aan de heer J.P. Dijksman.

b. uit de oudere geschiedenis van het onderwijs in Almen

De lezer zal zich inmiddels afgevraagd hebben hoe de school in Almen is ontstaan en in welk tijdvak. Jammer genoeg beschikken we niet over voldoende gegevens om een oprichtingsdatum te noemen. Voor de periode vóór 1800 kan men het beste de kerkelijke archieven raadplegen, maar ook de archieven van de marken zijn van belang. In Almen was vermoedelijk de markeschrijver/koster ook onderwijzer en in het archief van de marke Almen en Harfsen wordt in 1663 als fungerende markeschrijver genoemd Alexander Fargharson, die tevens koster in Almen is en richter van Almen en Gorssel. Aangezien het ambt van koster en onderwijzer altijd is samen gegaan, mag worden aangenomen dat deze man ook onderwijs heeft gegeven. Verder komen we een Paulus Nieuboer tegen, die op 28 juni 1758 is overleden en waarvan wordt vermeld dat hij niet minder dan 44 jaren in functie was geweest. Mogelijk kan een onderzoek in het kerkelijk archief van Almen nog meer namen opleveren. Verder vonden wij de volgende gegevens:

F. Bloemkolk	(1799)	- 1809
W. de Vries	1810	- 1815
J. Steenbeek	1815	- 1817
A. Willems	1817	- 1847
T. van Lohuizen	1848	- 1881
J. van Lohuizen	1881	- 1914
L. Oosterkamp	1914	- 1944
H. van 't Sant	1944	- 1977
J.P. Dijksman	1977	- nu

De benoeming van een nieuwe onderwijzer in 1815 heeft heel wat voeten in aarde gehad. Er was een vergelijkend examen gehouden, waar verschillende sollicitanten op af waren gekomen. De schoolopziener en de plaatselijke predikant vonden Jan Ezerman de beste candidaat voor de posten van schoolmeester, koster/voorzanger. De leden van de commissie uit de marke van Almen en Harfsen wilden echter een ander benoemd zien, namelijk Jan Steenbeek. Zij vroegen de Gouverneur Steenbeek aan te stellen. Als daar van hogerhand niet mee ingestemd kon worden, wilden ze nog liever een andere sollicitant, G. Bosboom, dan Ezerman als onderwijzer. De predikant hield vast aan Ezerman. Deze interne ruzie is tot in Den Haag uitgespeeld. Daar leek voorkeur te bestaan voor de benoeming van Steenbeek. Eind 1815 gaf de Commissaris Generaal voor het Onderwijs en voor de Kunsten en Wetenschappen toestemming tot benoeming van Jan Steenbeek, die echter maar blijft tot 1817.

De inkomsten van de schoolmeester A. Willems in 1831 waren:

1.	Rijksjaarwedde	f. 100,--
2.	opwinden en onderhoud van het torenuurwerk	27,50
3.	voor het vlaggen en luiden der klokken op publieke feesten	5,--
4.	de schoolgelden van gemiddeld 70 leerlingen	230,--
5.	de schoolgelden voor behoeftige leerlingen uit de gemeente- of armenkas	50,--
6.	vrije woning met tuin	
7.	pacht van twee stukjes land	21,--
8.	de kostersgarven en eieren	53,--
9.	voor het aflezen van publicatiën	27,--
10.	voor het schoonhouden der kerk	5,--
11.	beloning als doodgraver	30,--
	Totaal	f. 548,50

Op verzoek van de schoolopziener G.P.C. Baron van Heeckeren werd Willems door de marke van Almen het gebruik toegestaan van twee morgen grond. Gezien de karige bezoldiging zal dit extraatje in natura welkom zijn geweest.

In 1810 was herstel en vergroting van de school noodzakelijk ten behoeve waarvan de marke van Harfsen een bijdrage van f. 200,- verleende. De marke van Almen was zo slecht bij kas dat zij voor dit doel niets kon afzonderen. De ontbrekende gelden moesten worden gevonden door een collecte te organiseren bij de Almense burgerij.

Acht jaar te voren hadden de ingezetenen van Harfsen een eigen school op het oog, waartoe zij verzochten gebruik te mogen maken van de kapel. "Bij provisie en tot wederopzeggens toe" werd dit verzoek ingewilligd onder voorwaarde, dat het gebouw "ten allen tijde behoorlijk zal moeten worden geruymdt, zo tot het houden van de gewoonlijke jaarlijkse godsdienst als ook voor de vergaderingen der geërfden". Men heeft er geen gebruik van gemaakt en het heeft tot 1882 moeten duren voordat er een school in Harfsen werd gebouwd.

In 1823 kwam de schoolopziener persoonlijk in de Harfsense markevergadering om er op aan te dringen de stenen vloer in de Almense school door een houten te vervangen, "zoo voor behoud der gezondheid van de jeugd als ook om het bederf van de schoolmeubelen door het opgeven van vogtigheid voor te komen". De kosten hiervan werden begroot op f. 129,-. In tegenstelling met de oude gewoonte om alles op de lange baan te schuiven, werd nu dadelijk besloten om "als de nuttigheid dezer vloer aan markerigter en gecommitteerden bleek bij een occulaire inspectie, tot de kosten voor twee derde toe te dragen en dat alzoo het dan nog resterende één derde door de mark van Almen zoude worden gesuppleerd".

Op 5 februari 1824 ging deze hiermede akkoord, zodat de schoolopziener zijn doel bereikte. Ondanks deze verbetering zal - naar onze hedendaagse begrippen - nog heel wat aan deze school ontbroken hebben. En het was nog wel een tweede klasse school en tot de onderwijsvakken behoorden lezen, schrijven, rekenen, zingen, taal, vaderlandse- en bijbelse geschiedenis.

De afmetingen van deze school zijn ook nog bekend: lengte 9 el 7 palm, breedte 5 el 3½ palm, hoogte 4 el 5 palm. Opgemerkt dient te worden dat het woord el voor meter werd gebruikt.

Het behoeft dan ook geen verwondering te wekken dat het college van kerkvoogden een paar jaar later aan het gemeentebestuur schrijft (o.a.): "Voorts nemen wij de vrijheid bij dezen UWelE onze school aan de gemeente op te dragen, waartoe wij genoodzaakt worden doordien ons kerkenfonds van te weinig belang is en de marken van Almen en Harfsen, welke te voren tot reparatie zoowel als tot derzelver onderhoud van tijd tot tijd aanmerkelijk bijdragen daartoe gedaan hebben, en welke voortaan hiervan geheel afzien of minder te bewegen zijn". Acht dagen later besloot de Gemeenteraad deze brief "provisioneel te houden in advies". Maar na twee jaren was er nog geen beslissing genomen, waarna de kerkvoogden op 6 oktober 1828 f. 40,- huur vroegen aan de gemeente. De Raad was echter van mening geen huur verschuldigd te zijn, vermits inmiddels het gehele onderhoud ten laste van de gemeente was gebracht. Nadat de kerkvoogden de tussenkomst van de Gouverneur hadden ingeroepen stelden zij in 1832 voor, dat de gemeente hun jaarlijks zou geven:
òf f. 40,- huur, terwijl het onderhoud dan voor rekening van de kerk zou blijven,
òf eene retributie van f. 10,- onder voor-

waarde dat het onderhoud ten laste van de gemeente zou blijven.

Op 19 oktober 1832 gaf de Raad aan het laatste de voorkeur.

Zeven jaar later werd er een geheel nieuwe school gebouwd, waarvoor Rijk en Provincie onderscheidenlijk f. 700,- en f. 600,- subsidie verleenden. De publieke aanbesteding vond plaats in de herberg de Jager te Almen en het werk werd gegund voor f. 2.675,-.

Zo zag Almen er ± 1910 uit

OVER "DE JODEN VAN DE KLEINE HAAR"

A. Hoekstra

Dat vlak na de Tweede Wereldoorlog vele geschriften ontstonden over de gebeurtenissen tijdens die bewogen periode, is niet verwonderlijk. Velen schreven alle meegemaakte ellende op die manier van zich af. Eerst langzamerhand ontstond de behoefte aan een meer objectieve kijk op wat zich in die tijd had afgespeeld. De "definitieve" verslaggeving "Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog" van L. de Jong nadert haar voltooiing.

Met name het laatste decennium vertoont de belangstelling voor deze periode uit onze geschiedenis een stijgende lijn. Hiervan getuigen talloze publicaties en, voor ons van belang, de geschriften van lokale betekenis. De tweede aflevering van "Ons Markenboek" was geheel gewijd aan de oorlog en de bevrijding. De gehele oplage is uitverkocht. In het tweede nummer van dit jaar werd de oversteek van de Canadezen over de IJssel uitvoerig belicht.

Eén van de facetten waarover steeds meer gepubliceerd wordt, is de tragiek van het jodendom. Abel Herzbergs "Kroniek der Jodenvervolging 1940 - 1945" uit 1950 verscheen opnieuw in 1985, van het zeer uitgebreide boek van Dr. J. Presser "Ondergang" kwamen in 1965 alleen al zes oplagen uit.

Ook over de joden in onze streek zijn boeken gepubliceerd. Bij de Walburg Pers in Zutphen verscheen in 1979 "De Joodse Gemeente te Deventer", geschreven door H.J. van Baalen. In zijn Inleiding zegt deze auteur: "Het verschijnen van het boek over de Joodse gemeente te Zutphen in 1976 was voor mij de aanleiding om te proberen een dergelijk werk te schrijven

Toen tussen 1938 en 1941 Joodse vluchtelingen in de jeugdherberg verbleven, zag het gebouw er zo uit. De foto is gemaakt enige jaren na de oorlog.

over de geschiedenis van de Deventer Joodse gemeente". Van Baalen verwijst hier naar "De Joodse Gemeente te Zutphen", dat geschreven is door S. Laansma. Ook over andere Joodse gemeenten publiceerde S. Laansma.

Vorig jaar verscheen van de heer Laansma "De Joden van De Kleine Haar te Gorssel". Dit boekje - dit kroniekje zoals de schrijver het zelf noemt in zijn Ten geleide - draagt de ondertitel "Een groep Palestina-pioniers", het is uitgegeven met financiële en morele steun van o.a. de gemeente Gorssel.

De meeste mensen in onze gemeente kennen De Kleine Haar als jeugdherberg, maar velen zullen er niet van op de hoogte zijn, dat in de jaren 1938 tot 1941 honderd vijf, merendeels joodse vluchtelingen uit Duitsland, zich in en rond dit gebouw voorbereidden op hun vertrek naar Palestina, zoals Israel toen nog heette. Van hen zijn er achtenveertig omgekomen of vermist.

In een heel sober gehouden negende hoofdstuk vermeldt Laansma hun wederwaardigheden.

Uit dit boekje blijkt voor de zoveelste maal, dat de generatie getuigen van deze tijd met het jaar slinkt, want ook van de boeren en tuinders, waar een aantal jongens te werk gesteld werden, blijkt het merendeel overleden.

Met het schrijven van dit werkje heeft Laansma een klein, maar belangrijk hoofdstuk uit de geschiedenis van onze gemeente te boek gesteld.

GREPEN UIT DE HISTORIE VAN DE EHZE TE ALMEN

J. Harenberg

De tot het landgoed behoord hebbende boerderijen

Christiaan Carel van Lintelo tot de Ehze en Walfort overleed op 12 december 1736; zijn vrouw, Clara Elisabeth van Nagell volgde hem op 21 oktober 1742. Uit dit huwelijk waren zes kinderen geboren, waarvan er bij het overlijden van de moeder nog vier in leven waren. Dat waren Anna Maria Dorothea,gehuwd met Maurits Carel Georg Willem Ripperda, heer van Vorden, Verwolde, Leemcuyl, Weldam en Olydam; Sophia Dorothea,gehuwd met Frederik Willem Floris des H.R. Rijksvrijheer van Pallandt tot Oosterveen, heer van Voorst en Keppel; Johanna Elisabeth Adriana, toen nog gehuwd met Christiaan Hendrik des H.R. Rijksgraaf van Rechteren tot Collendoorn en Borgbeuningen, en tenslotte Petronella Reiniera, gehuwd met Adolph Jacob Hendrik van Heeckeren, heer van Nettelhorst, Batinge en Overlaer.

Deze vier dames mochten de erfenis van hun ouders gaan verdelen en dat gebeurde op 19 februari 1743 op de Ehze. Er viel nog wel zo het één en ander te verdelen.

Het echtpaar van Lintelo-van Nagell bezat drie havezathen, te weten de Ehze, Walfort bij Aalten en de Heest bij Zwiep, alsmede een groot aantal boerderijen die daartoe behoorden. Ook bezaten zij een herenhuis in Zutphen.

In dit artikel zullen de boerderijen worden behandeld, die tot de Ehze behoorden.

Dat waren er ten tijde van C.C. van Lintelo achttien, deels gelegen in de huidige gemeente Gorssel, deels in Groot Dochteren, thans gemeente Lochem.

Mevrouw Ripperdan erfde de Ehze met

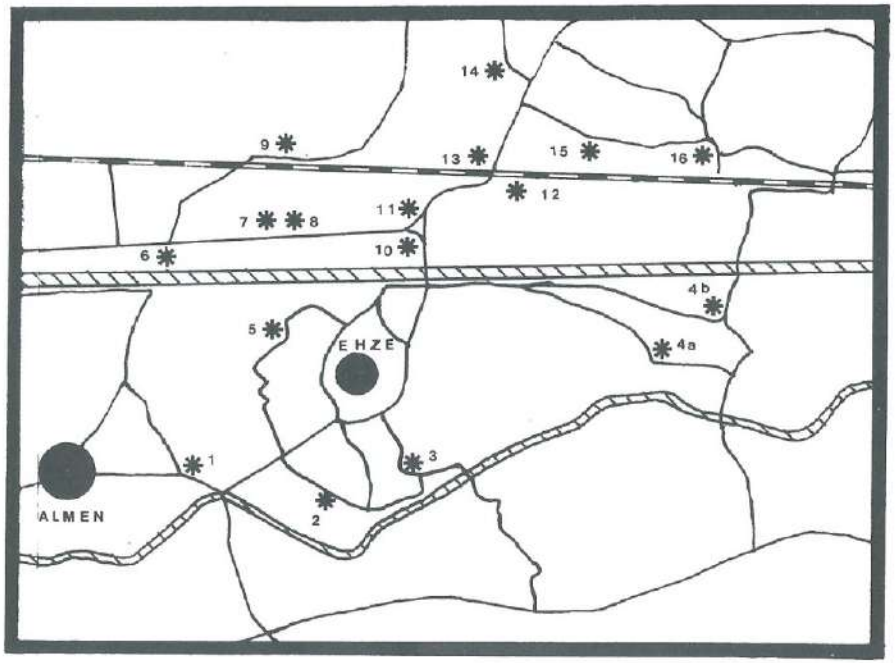

De tot de Ehze behoord hebbende boerderijen. De geblokte lijn stelt de spoorlijn Zutphen-Enschede voor; de gearceerde het Twenthe-Rijnkanaal, resp. de Berkel.

1. Almense molen
2. Ehzerman of de Haghen
3. Bouwhuys
4. Weggelhorst
5. Baankreis
6. Scheggert
7. Doornink of Colland
8. Snapop of Timmermansplaats of Bouwmeesters caterstede
9. de Horst
10. Lebbink
11. Hamerstein
12. Groot Harckel
13. Klein Harckel
14. Mussenberg
15. de Broer
16. het Winkel

Haverbroek en Vriesekolk zijn verdwenen.

die boerderijen, die daar van oudsher onder behoorden. Het zijn: de Hagen of Ehserman, kennelijk de belangrijkste, want het wordt "Erve en Goedt" genoemd; de Erven Bouwhuys; Baankreys, Lebbink, Scheggert en Hamerstein (net over de grens met Lochem gelegen); vervolgens het "Erve en Goedt" de Horst, dat C.C. van Lintelo in 1713 had aangekocht van de kerkmeesters van de St. Walburgskerk te Zutphen, en tenslotte de katersteden Deurnik (Doornink) of Colland en 't Timmermans huys, alias Snap op of Bouwmeesters Caterstede. Bij de twee laatsten staat vermeld: "Dese beyde laeste plaetsjes off Catersteden, altoos en van oudts onder 't Huys Ehse hebbende gehoort." Voorts ontving mevrouw Ripperda het erve Weggelhorst onder Groot Dochteren, dat in 1700 aangekocht was; de Almense molen met het muldershuis en het weggeld van de Spitholterbrug en dijk.

Mevrouw van Pallandt erfde de goederen onder Aalten en speelt hier dus verder geen rol.

Mevrouw van Rechteren kreeg het huis in Zutphen, alsmede "d'Erven en Goederen groot en kleyn Harkel in groot Dochteren kennelijk gelegen, zijnde anno 1730 bij gerigtelijke Subhastatie (gerechtelijke verkoop) aangekoght." Voorts werd haar toegewezen "Een Caterstede de Broenje mede aldaer gesituueert, in den Jaere 1726 aangekoght." Een boerderij de Broenje is thans onvindbaar, maar is vermoedelijk identiek met de boerderij de Broer, die hemelsbreed niet ver van Groot-Harkel gelegen is.

Mevrouw van Heeckeren tenslotte ontving behalve de Heest de resterende goederen in Groot Dochteren. Dat waren "De Catersteden Mussenberg, Haverbroek en Vriesekolk in Groot Dochteren liggende anno 1727 aangekoght" en "Een Caterije het Winkelslagh, alias Slagman gnt (genaamd) in Dochteren aen 't Harkeler

Broek gelegen, anno 1710 aangekoght".

De boerderijen Haverbroek en Vriesekolk moeten in de loop der tijden zijn verdwenen; navraag in de buurt leverde geen resultaten op en ook de naam Winkelslagh is verdwenen. Vermoedelijk is dit de boerderij het Winkel, eveneens in Groot Dochteren gelegen.

Behalve het hiervoor genoemde bezat van Lintelo nog meer. Hij bezat boerderijen en stukken land in Laren, Barchem en in Twenthe. Veel van het bezit is door hem na 1700 gekocht. Ongetwijfeld heeft het vermogen van zijn vrouw hem hiertoe in staat gesteld. De familie van Nagell van Ampsen kocht in die tijd ontzettend veel land in de buurt en bezat kennelijk de middelen daartoe.

Het kleine huisarchief de Ehze bevat een aantal pachtcontracten, waar onder meer de namen van de pachters genoemd worden. In 1714 verpachtte van Lintelo aan "Jan op de Horst en Jantien Saarink syn Huisvrouw, het Erve en Goed de Horst in Herfsen gelegen, soo bouw, hoy, als weijlanden met alle ap en dependentien (populair gezegd met alle lusten en lasten) van dien, den tyt van ses aghter een volgende jaeren, edogh met drie jaeren ten wederzijden te mogen opseggen, beginnende met petri (februari) 1714. Sulx dat sij voor huijs, hoff, hoy en weidelant jaerlijx sullen geven sestigh Carl. (Carolus) guldens en daer en boven twee beesten weijden of daer voor in plaets(: tot kuer van de Heer van Vrouwe verpaghteren:) van jeder beest ses gulden betaelen, en de volle ordinarisse verpondinge (gebruikelijke schatting, een soort belasting), als mede drie vette gansen, vier paer hoenders, hondert eijeren, en soo veel Lijff en Waegen diensten (hand- en spandiensten) als andere bouwluijden van de Heer en Vrouw van de Ehse gewoon of schuldigh zijn. Belangende 't bouwlant sullen sij bouwen op de swaere garve, te weten boven den tijnde van vijve twee, ende het eijken

HET LEBBINK

1987

hout wel bewaeren, dat het selve niet beschadight wordt, voorts het voorn. Erve wel regeren (gebruiken, bewonen) en mesten, met expres beding, dat soo sij paghteren 't Lant niet behoorlijk regerende en haer gedraegende als bouwluiden behoort, met de naeste vervaerenstijdt (eerstvolgende vervaldag) 't goet sullen moeten ruijmen".

Jan op de Horst tekent dit pachtcontract op 25 augustus 1714 met Jan Jansen Horstman, of eigenlijk Horsman. Hier duikt de luie Achterhoekse tong op, die de letter "t" maar al te graag weglaat. Ook hebben we hier een mooi voorbeeld, hoe een familienaam ontstaat.

Van tijd tot tijd verschijnen er namen in de pachtcontracten, maar dat zijn dan doorgaans geen achternamen zoals wij ze thans kennen, maar nog patroniemen zoals Jan Peters of iets dergelijks.

Het Hamerstein wordt genoemd in 1666 en wordt dan verpacht aan een Herman, die met een liggende drietand tekent, waarbij de rentmeester de notitie plaatst: "Ditt is Herman op Hamersteen syn merck mett eijgen handt geteeckent". Ook zijn vrouw tekent en wel met een H en daaromheen staat dan aangetekend: "Dit is Styntien op Hamersteen haer merck". De pachters tekenden alle met merken, alle van verschillende vorm. In 1699 wordt aan Herman verpacht "Het Erve en Goedt Haemersteijn" en dan noemt hij zich al naar dat goed, want hij ondertekent met Harmen Haemerstein. De naam wordt afwisselend Hamerstein en Hamersteen genoemd; Hamerstell komt in het leenregister Keppel voor, maar dat kan wel een verschrijving zijn. De huidige naam is Hamersteen.

Het Lebbink. Het Keppelse leenregister schrijft de naam als Leppink en Lebbingh. Het wordt in 1678 verpacht aan Hendrick Hendricksen; hij tekent met een staande streep met schuin zijstreepje, waar naast geschreven is: "Dijt ijs Hendrick Lebbinck syn

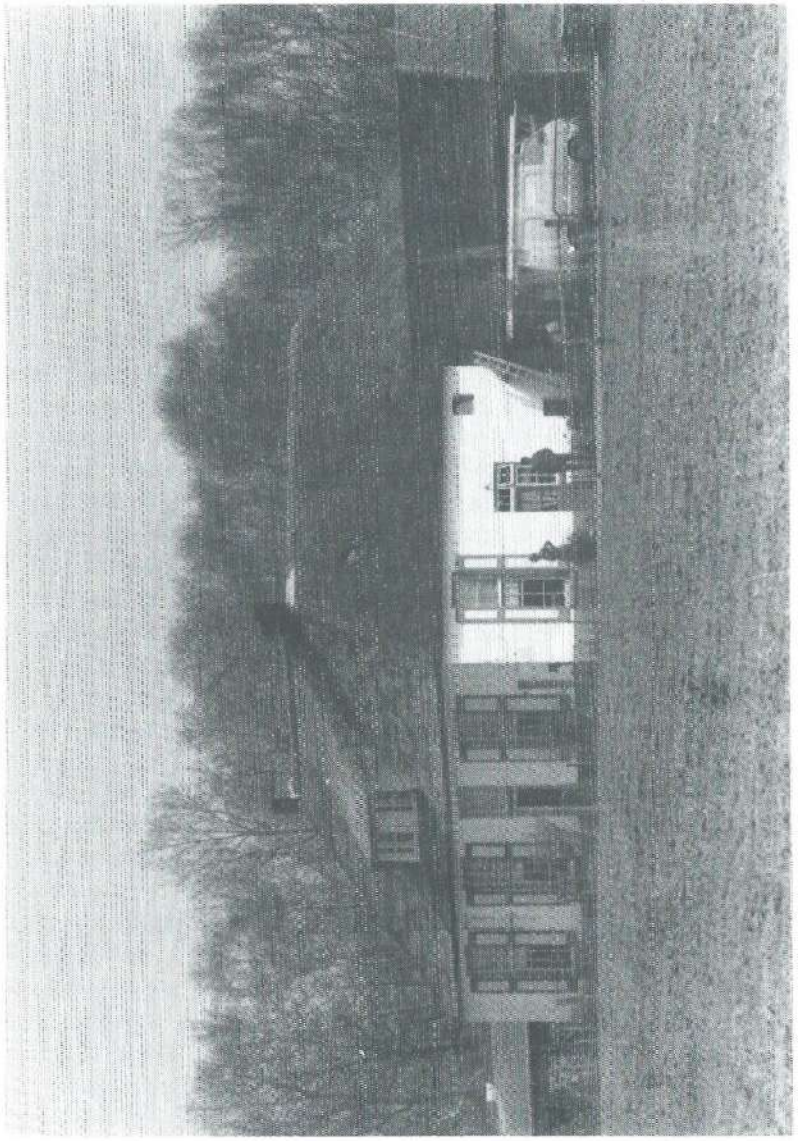

HET BOUWHUIS 1987

Regten hant geteykendt" en we zien dus ook hier dat Hendrik zich naar de boerderij noemde.

Bouwhuys. In datzelfde jaar 1678 is deze boerderij verpacht aan "Willem Lambertsen door de wandelinge Willem op Bouhuis genaemt"; de rentmeester noemt hem "bouhuys Willem".

De Scheggert. Ook in 1678is deze boerderij gepacht door "Arent Sweer op Scheggert"; de rentmeester noemt hem "Schegger Aerent". Per Petri ad Cathedram (februari) 1703 werd de boerderij verpacht aan Roeloff Gerritsen en Gerritjen Lubbers. De naam wordt op verschillende manieren geschreven: in 1707 en 1711 "Het goet ter Schegget", in 1778 "Erve en Goed Ter Scheggert". Ook Segget komt een keer voor, maar dit zal wel een slordigheid zijn.

De Ehserman. Hoewel het contract van 1678 getekend is door Hendryck Peeters, is de boerderij verpacht aan "Hendrick Theunissen door de wandelinge genaemt Eserman".

De Snapop. In 1698 wordt de katerstede "'t Bouwmeestershuys" verpacht aan Jan Hendricksen en zijn huisvrouw Willem Hendricksen. In 1711 pachten Hendrick Wolbrinck en zijn huisvrouw Evertien Bouwhuys (kwam zij van de gelijknamige boerderij?) de "keuterstede, 't Bouwmeisters huys genaemt".

De Doornink. In 1721 wordt de "Ceuterstede den Doorninck" verpacht aan Jan Harmsen. Hij en zijn vrouw tekenen met Jan Harmensen en Fenneken Roolefsen.

Weggelhorst. Jan Hendricks en zijn vrouw Aeltien Jansen pachten in 1725 "Erve en Goedt Weggelhorst met alle desselfs saeij en weidelanden (met saaijland wordt zaailand bedoeld)" tegen 128 Carolusguldens jaarlijks. Dat is voor die tijd een behoorlijk bedrag en het moet dan ook een flinke bedoening geweest zijn. In het contract is de clausule opgenomen: "pagter zal wijders huys, Bergh en schoppe (hooiberg en schuur) wand en dackdigte onderhouden". Ondertekend Jan Henderijck en Aeltien Janssen.

Voorts behoorde tot de Ehze de Almense molen, waarvan we het oude muldershuis nog altijd kunnen bewonderen. In 1711 verpachtte het echtpaar van Lintelo "haer Welgebr Wint en Coorn Meule in Almen staende nevens het huis hoff, en andere landerien daer toe behorende, twee koe weijdens, de tienden uijt Groot en Klein Baltink, 't reght van de Brouwerije, en het weghgelt over de Spitholter Brugge, alles in dier voegen als zal. (wijlen) Lambert Gosens de selve in paght gehadt heeft" aan Harmen Lamberts, zoon van Lambert.

Van Lintelo heeft doorlopend overhoop gelegen met lieden, die zich niets van zijn visrechten op de Berkel aantrokken. Vele processtukken in het archief van de Ehze getuigen hiervan. In 1719 heeft een aantal pachters van hem een getuigenverklaring ondertekend en ook hieruit rolt een aantal namen. Het zijn Herman Jacobs wonende op Klein Herckel, die ook beschreven wordt als Herman bouwman op Klein Herckel of ook Herman Klein Herckel; voorts Jan Hermsen wonende op Doornink; Derck den Ouden, bouwman op Lebbink; Hendrik Ehserman; Willem Bouwhuys en Derck Baenckreis. Hier zien we dat de boerderijnaam tot familienaam is geworden. De lijst noemt verder "Jacob Velhorst bijgenaemt Swarte Jacob en desselfs huijsvrouw Geultjen Hamersteen wonende op het Klein Herckel". Tenslotte komen voor "Gerrit soon van den Bouwman op Schegget" en ook "Arent de kneght van Baenckreis".

We hebben gezien, welke boerderijen door mevrouw Ripperda werden geërfd. Zij overleed op 19 april 1768 op de Ehze en daar haar huwelijk met Maurits Carel Georg Willem Ripperda kinderloos was gebleven, vererfden haar bezittingen op haar familie, gelijk de zijne op zijn familie waren vererfd. De Ehze met bijbehorende goederen kwamen aan haar neef Adolph Werner Carel Willem van Pallandt, zoon

van haar dan reeds overleden jongere zuster. Deze verkocht op 1 april 1777 de Ehze met alles wat daarbij behoorde aan Ludolf Hendrick van Oyen en diens vrouw Maria Adriana Tonneman. De boerderijen, die er dan bij horen zijn: "Ehserman, Bouwhuijs, Baencreits, Hamerstein, Lebbink, Scheggert, Weggelhorst, de Horst, den Dörnink, en den Snapop, of Timmermansplaats."

Wanneer van Oyen in 1780 komt te overlijden, hertrouwt zijn weduwe anderhalf jaar later met Jan Ludolf ten Behm von Knuth. Kort daarop is zij overleden, want op 3 juni 1785 werden haar bezittingen verdeeld tussen haar tweede echtgenoot en haar kinderen. Von Knuth ontving de Ehze met zeven boerderijen, te weten Ehserman, Bouwhuys, Baenkreis, Lebbink, Scheggert met Doornink en de Snapop, "except 't daarmede onder gehorende Leengoed Hamerstein". Hamerstein werd toebedeeld aan Jeronima Maria Adriana van Oyen, getrouwd met Martinus le Cavalier, die aanvankelijk de boerderij gebruikten als onderpand voor een geldlening in augustus 1798 en later vermoedelijk tot liquidatie overgingen. Eerst droegen zij ¼ deel over aan Harmanus Weenink en diens vrouw Jenneken Smeink, die later nog ¼ deel ontvingen. Mogelijk waren zij de pachters, die alzo het door hen gepachte goed in eigendom verwierven.

Uit vorenstaande blijkt dat het verhaal van K.W.G. baron van Wassenaar, een latere eigenaar van de Ehze, over Von Knuth niet waar kan zijn. Von Knuth zou veel van de door zijn vrouw nagelaten bezittingen hebben verdobbeld, zoals de boerderijen Weggelhorst, Harkel en Hamerstein. Maar die heeft hij nooit bezeten!!

Wanneer zijn dochter Johanna Maria Adriana von Knuth en haar man Jan Derk Langenberg, de Ehze op 16 december 1831 verkopen aan Arnoud baron van Zuylen van Nyevelt van

Nieuw Beyerland, behoren er nog steeds boerderijen tot het inmiddels erg ingekrompen landgoed. Het zijn: de Ehserman, Bouwhuys, Baankreis, Lebbink, de Scheggert en de Snapop. De Doornink is dan kennelijk al verkocht. Wel zijn er een paar bijgekomen, namelijk de Boschkamp met daarbij behorende "heerenhuizinge" (de tegenwoordige Boschhoek?); de katerstede de Kleine Horst, de Havikkerhorst of Havekeshorst, die mogelijk door afsplitsing van een ander goed ontstaan zijn, en "een boerenwoning in het Almensche Veld".

Het kan ook zijn, dat ze gebouwd zijn op de aan de Ehze toebedeelde markegronden van de marke Almen en Harfsen.

De totale koopsom voor van Zuylen bedroeg f. 120.000,--; een bedrag waarvoor nu nauwelijks een behoorlijk huis gekocht kan worden !

Als bijzonderheid kan nog vermeld worden, dat de Ehze in 1832 het recht van plaggenmaaien in het Dochtersche Veld had voor de erven Ehserman en Bouwhuys.

In 1921 wordt het landgoed in percelen verkocht en valt dan geheel uiteen. Bij het tegenwoordige landgoed, thans 11 hectare groot en eigendom van de Stichting "Het Geldersch Landschap" behoren geen boerderijen meer.

Bronnen:

Huisarchief Keppel (R.A. Arnhem)
Huisarchief Ehze (R.A. Arnhem)
Notarieel archief (G.A. Zutphen)

U vraagt .....

Tijdens de treinrit Zutphen - Deventer stopte de trein vroeger bij het station Gorssel. Maar ik meen me te herinneren dat je ook nog op andere plaatsen kon in- of uitstappen.

En of dat kon! Toen op zaterdag, 5 augustus 1865 de openingsrit van Zutphen naar Deventer werd gereden met allerlei genodigden, waren het station en de haltes nog niet allemaal gereed. Maar stopplaatsen waren er genoeg met als gevolg dat een rit vijfendertig minuten duurde.

Als de trein nauwelijks reed , moest hij al weer stoppen op de Nieuwstad in Zutphen, dan volgde de halte Hungerink/Mettray, daarna Eefde en na station Gorssel kon een reiziger nog instappen bij de halteplaats Epse, die voorzien was van een eenvoudig gebouwtje - Wachtpost 25 -, tussen de Lochemseweg en de Merellaan. Ook Colmschate en Snipperling hadden hun eigen halteplaats.

In 1921 werd Hungerink/Mettray gesloten, vanaf acht oktober 1922 werd Epse opgeheven voor reizigers, in 1923 volgden Nieuwstad, Colmschate en Snipperling. Eefde sloot de rij in 1933.

Het station Gorssel werd gesloten op 15 mei 1938, maar weer opengesteld per 10 juni 1940; vijf januari 1941 werd het opnieuw gesloten voor reizigers en op 30 mei 1965 ook voor goederen.

Hiermee was de laatste stopplaats op het traject Zutphen - Deventer v.v. verdwenen.

W. v.d. Kamp

Leden: J.P. Dijksman, Blauwedijk 10, Almen
J.H. Goorman, Joppelaan 81, Joppe
A. Hoekstra, Pikeursbaan 5, Gorssel
W. v.d. Kamp, Lochemseweg 38, Epse
Mw. J.W. Lubberding-Braakman, Lochemseweg 147, Harfsen
J. Nijenhuis, Zutphenseweg 164, Eefde
J. Pasman, Heideweg 14, Harfsen
A.M. de Ruiter, Joppelaan 14, Gorssel
J. Eefting, archivaris gemeentehuis Gorssel

Redactiecommissie:
Voorzitter: A. Hoekstra, Pikeursbaan 5, Gorssel
Leden : N. Kuik, het Wilgert 8, Epse
H. Meedendorp, Elfuursweg 22, Gorssel

De vereniging kent leden en begunstigers.
De statuten en het register van leden en begunstigers liggen ter inzage bij de secretaris.
Het lidmaatschap bedraagt f. 25,- per jaar per gezin. Aanmelding voor het lidmaatschap kan geschieden bij de secretaris. Een lid kan zijn lidmaatschap eventueel opzeggen aan het einde van het verenigingsjaar met een opzegtermijn van 4 weken. Het verenigingsjaar loopt van 1 januari - 31 december.
Betaling van lidmaatschapsgeld of giften van begunstigers kan geschieden op de rekening van de vereniging nr. 3014.05.611 bij de Rabobank Almen, of op de postrekening van deze bank nr. 874220.
Ons Markenboek wordt kosteloos aan leden en begunstigers toegezonden. Losse nummers zijn verkrijgbaar bij de secretaris à f. 10,- per nummer.
Publicatie of overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is alleen toegestaan met schriftelijke toestemming van de voorzitter van de redactiecommissie.
Gelieve bijdragen aan Ons Markenboek te zenden aan een der leden van de redactiecommissie.
Getracht zal worden Ons Markenboek 4 x per jaar te doen verschijnen.